

---

## **ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СИГУРНОСТТА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА**

**Мария-Славова Ночева, Иван Васков Петков**  
[mslavovanocheva@abv.bg](mailto:mslavovanocheva@abv.bg), [ivanvaskov@gmail.com](mailto:ivanvaskov@gmail.com)

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”,  
София, ул. „Гео Милев” № 158,  
БЪЛГАРИЯ*

***Ключови думи:** сигурност, конкурентоспособност, брутен вътрешен продукт, фактическо индивидуално потребление, жизнен стандарт.*

***Резюме:** В разработката се разглеждат някои проблеми свързани с разкриване на икономическите аспекти на сигурността. Същевременно съществено място се отделя на взаимозависимостта на сигурността и конкурентоспособността. Посочва се, че сигурността е условие, предпоставка за повишаване качеството на живот, за осъществяване на разнообразните жизнени дейности на човека и за насърчаване на растежа. Анализира се взаимовръзката на икономическата сигурност и конкурентоспособността с темповете на brutния вътрешен продукт, с потреблението и др.*

Светът се променя, променят се и интересите към икономическите проблеми. Нито една нация не би могла да съществува в икономическа изолация. Националните икономики стават все по-зависими в една или друга степен. Глобалните и радикални проблеми, с които човечеството навлезе в ХХІ век засягат всички сфери и области на икономиката и социалния живот.

Сигурността в началото на ХХІ век е сериозно предизвикателство за човечеството. Глобалните процеси поставят много проблеми пред сигурността, която има многообразни страни и аспекти. Заплахите за сигурността в глобален аспект изискват обединените усилия на цялата международна общност за постигането на един мирен и сигурен свят.

### **1. Икономически аспекти на сигурността**

В съвременните условия няма явление и процес, които да не съдържат в себе си като съществен и градивен елемент сигурността. Тя е един от най-често употребяваните термини в нашата съвременност. В условията на нарастваща нестабилност сигурността се превръща в особено важна цел за личността, бизнеса, публичния сектор и обществото като цяло.

Понятието „сигурност” може да се употреби за която и да е човешка практика, сфера на обществени отношения и жизнени дейности. Сигурността най-вече има различни страни, аспекти и значения. Тя има икономически, социален, политически, военен, хуманитарен, юридически, екологичен, информационен и други аспекти, и най-често се свързва със състоянието на кризи и конфликти и произтичащите от тях рискове.

Не съществува единна теория за сигурността, затова нейния предмет не може да се определи еднозначно.

„Предмет на изследване е самата сигурност като същност, като феномен, а също елементите на нейния абстрактен модел, начините и средствата за нейното поддържане и защита, формите, равнищата, както и взаимодействието между тях”<sup>1</sup>.

Няма явление, отношение, процес, дейност, които да не съдържат в себе си като свой съществен и градивен елемент сигурността.

Обществената сигурност е поле на отговорност и е от компетенция на публичния сектор. Политическата система и специализираните защитни организации са отговорни пред обществото за адекватността при вземането на мениджърски решения за заплахите, които пораждаат рискове за сигурността.

Понятието „сигурност” е един от най-често употребяваните термини в нашата съвременност. Самото понятие „сигурност” се определя по различни начини:

Джон Стюарт Мил дефинира сигурността като интерес от висш порядък, задължаващ към защита на това, което е необходимо за благосъстоянието на гражданите на държавата.<sup>2</sup>

Освен това се твърди, че „сигурността на една система се състои: първо, в нейната способност да се съхрани и при промяна на средата, условията, обстоятелствата, от които тя зависи.; второ, да функционира и се развива оптимално, т.е. при най-малък разход на ресурси”<sup>3</sup>. Сигурността може да се разгледа като комплекс, като потребност и като динамична устойчивост.<sup>4</sup>

**Сигурността има многоаспектен характер. Тя е система, процес, комплекс от условия, които осигуряват защита на личността, обществото и държавата при повишаване качеството и равнището на живот, на жизнения стандарт, на социалното и здравното осигуряване, създаващи условия и предпоставки за осъществяването на разнообразните жизнени дейности на човека в различните сфери на обществото: икономика, бизнес, транспорт, туризъм, екология и др.**<sup>5</sup>

В цялостната конструкция на сигурността икономическата сигурност заема особено място. Тя е достъпът до ресурси, финансите и пазарите, необходими за поддържане на приемливи нива на благосъстояние и икономическа мощ на държавата.<sup>6</sup>

Употребата на понятието икономическа сигурност като важен компонент в комплексната сигурност е използвано за пръв път през 1971 г. в Япония като израз на зависимостта на икономическия растеж от международните отношения. По-широко разпространение този термин получи през 80-те години на XX век, в контекста на глобализацията и международната сигурност. Макар че неговата употреба неумолимо се налага в практиката, в научната литература все още не е достатъчно изяснен.

Проблемът за икономическата сигурност винаги е произтичал от необходимостта за икономическия растеж на всяка степен от развитието на обществото. Гарантирането на икономическата сигурност е една от най-главните функции на държавата. Този проблем е сравнително нов. От гледна точка на икономическото развитие и конкурентоспособността на икономиката той също е непълно изследван.

В условията на криза търсенето на пътища за икономическа стабилизация, се основават на определена стратегия за развитието на стопанството в областта на

---

<sup>1</sup> Стефанов, Г. Теория на международната сигурност, С., 2009, с 9.

<sup>2</sup> Цит. по Алексеева Татьяна, Дилема безопасности: американский вариант – Пол Инс, 1993, с. 19.

<sup>3</sup> Проданов, В., Вътрешната сигурност и националната държава. Военен журнал, 1995, №2, с. 18-19.

<sup>4</sup> Слатински Николай, Измерения на сигурността. С.,2000, с. 11-21.

<sup>5</sup> Славова-Ночева, М. Икономически аспекти на сигурността, ВТУ „Т.Каблешков”, С., 2011, с. 11.

<sup>6</sup> Цит. по: Слатински Ruzal Barry, People, States And Fear An Agenda For International Security.

структурната, индустриалната, финансовата и външнотърговската политика на държавата.

Разновидност на традиционния подход, прилаган в мирно време, е разбирането за икономическата сигурност, като съвкупност от възможности на националното стопанство за справяне с природни бедствия, екологични катастрофи и др.

Широко разпространено е виждането, според което икономическата сигурност се разглежда като осигуряване жизнеспособността на националната икономика в условията на икономическа, отраслева, национална, регионална и световна криза.

През последното десетилетие, характеризиращо се като период на дълбоки структурни промени в стопанствата на развитите държави, понятието икономическа сигурност беше допълнено с такъв фактор като гарантиране на конкурентоспособност на националната икономика или на нейните водещи отрасли в световното икономическо пространство. Това се налага от факта, че все повече изследователи стигат до извода, че именно конкурентоспособността е най-обективният и интегрален критерий за жизнеспособност на пазарната икономика.

Изясняването на същността на икономическата сигурност е необходимо, за да се изследва нейната връзка с понятията „развитие” и „устойчивост”. Развитието е един от компонентите на икономическата сигурност. Ако икономиката не се развива, рязко се ограничават възможностите за нейното оцеляване, намалява се способността за справяне с вътрешните и външните заплахи. Развитието е важен атрибут на икономическата сигурност, тъй като чрез него стопанската система може да се усъвършенства в съответствие с извършващите се промени и в отговор на предизвикателствата на външната среда.

На тази основа икономическата сигурност може да се разглежда като съвкупност от условия и фактори за гарантиране на независимост, устойчивост и стабилност на националната икономика, на нейните сектори и дейности, както и способността им към постоянно обновяване и самоусъвършенстване.

Според една част от специалистите<sup>7</sup> икономическата сигурност трябва да отговаря на две условия: запазване на икономическата самостоятелност на страната и способност за вземане на решения в съответствие със собствените интереси; възможност да се запази постигнатото жизнено равнище на населението и впоследствие то да се повишава.

Друга група икономисти се обединяват около мнението, че икономическата сигурност трябва да се определя като състояние на икономическата система, запазващо се до този момент, когато вътрешният пазар на дадена страна не зависи от действието на външни фактори, т.е. негативното влияние отвън се компенсира с резервите на стопанството.

Това изисква от икономическа гледна точка да се определят ориентирите за икономическото развитие на страната, да се формулират дългосрочни икономически цели и интереси на нацията и да се осигурят необходимите ресурси, които на основата на рационалното им използване да създават определен ефект в сферата на сигурността.

Нашата сигурност зависи от рискове за причинените загуби, които биха довели до намаляване на конкурентоспособността на икономиката. Поддържането на едно необходимо равнище на сигурност изисква определени разходи и има съответна цена. От ресурсна гледна точка за обществото особено значение придобива въпросът за оценяване на разходите за поддържане на сигурността. Неоценяването на реалните

---

<sup>7</sup> Вж. Economic Strategy and National Security, Ed De Souza, P. J. Boulder, 2000, Economic And National Security, A History of The Interaction. Ed Goodwin, C.D. Durham 1991, Westing A. H. Glola, Resources And International Conflict Environmental Factors In Strategic Policy And Action, Oxford, 1986; Korzeniowski, L.E. Podstawy nauk obezpieczehstwie, Warszawa: Difin, 2012.

заплахи и поражения може да доведе до сериозни загуби. Заедно с това неоправданото изразходване на средства за сигурност ограничава възможностите за развитие на съответните човешки дейности.

## 2. Сигурност и конкурентоспособност в условията на криза

Икономическото ни развитие е важна предпоставка за конкурентоспособност и сигурност в света в който живеем. **Конкурентоспособността** е резултат от ефективното функциониране на бизнеса на основата на по-висока производителност на труда, способност да се изпреварва в конкуренцията за постигане на устойчиво развитие на икономиката.

Конкурентоспособността е широкообхватно понятие, в което се впитат множество аспекти – икономически растеж, производителност, доходи, технологично развитие, търговия, инвестиции, човешки капитал, сигурност, т.е. всички фактори, от които зависи просперитетът на нацията. Същевременно **конкурентоспособността** е условие и за **икономическа сигурност** на гражданите. **Конкурентоспособността и сигурността** са взаимосвързани понятия. Ето защо сигурността има важно място и значимост както за икономиката като цяло, така и за секторите и фирмите в националната икономика. Тя е **измерение** за жизнения стандарт и качеството на живот.

Лауреатът на Нобелова награда по икономика (2001 г.) Джоузеф Стиглиц, пише, че „... Едно от важните измерения на общественото благополучие е сигурността. Стандартът на живот на повечето хора в развитите държави и усещането им за благополучие са се влошили повече, отколкото националната статистика на доходите би могла да подсказва, отчасти именно заради несигурността...”<sup>8</sup>

В съвременните условия сигурността все повече се превръща в измерение на общественото благополучие – сигурност за здраве за по-добро образование, за качество на живот и др. „По-голямата сигурност може дори косвено да насърчи растежа, защото позволява на хората да поемат по-големи рискове. Като знаят, че ако нещата не потръгнат, както са се надявали, разполагат с определено ниво на социална защита”<sup>9</sup>.

Заедно с това **конкурентоспособността** е синтетична категория и отразява резултатите от цялостната икономическа политика на държавата. Тя е относителна величина, динамична величина, многоаспектно понятие, определена съвкупност от конкурентни предимства и слабости, изразени в способността да издържат на конкуренцията в системата на пазарните отношения в разглеждания период от време.<sup>10</sup>

Конкурентоспособността и икономическата сигурност у нас се оценяват главно с равнището и темповете на развитие на брутния вътрешен продукт (БВП). За сравнение с други страни се ползва показателя БВП на човек от населението в стандарта на покупателна способност (СПС) в долари и в евро.

Съгласно данни на Евростат през 2017 г. индексът на физическия обем на БВП на човек от населението у нас е 48%, най-ниския в ЕС – 28. За сравнение в Австрия е 126%, Германия – 123%, Белгия – 118%, Гърция – 67%, Испания – 92%, Полша – 69%, Словения – 83%, Словакия – 77%, Унгария – 67%, Чехия – 88%, Франция – 105%, Италия – 96%, Швеция – 124%, Литва – 74%, Латвия – 75%, Латвия – 65%, Естония – 74%, Румъния – 59%, Хърватия – 59%, Дания-125% и др.<sup>11</sup>

Брутният вътрешен продукт е един от най-често използваните показатели за измерване на националната конкурентоспособност. Използва се като самостоятелен

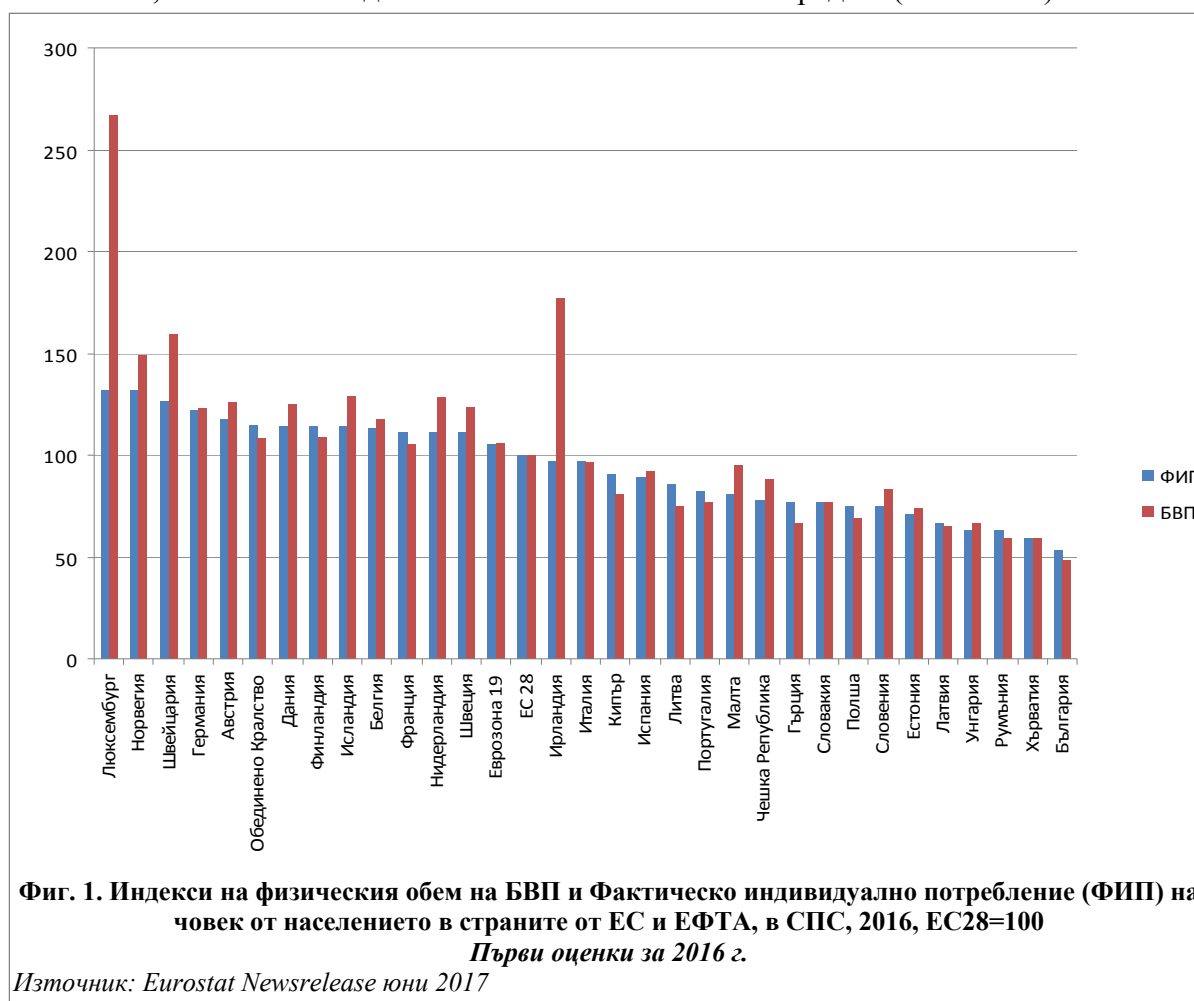
<sup>8</sup> Стиглиц Дж. Свободното падане. Изд. Къща. „Инфо ДАР” ЕООД. С; с389-390

<sup>9</sup> Пак там. с. 390

<sup>10</sup> Вж. Славова-Ночева, М. Конкуренция, конкурентоспособност, Транспортен пазар, С., 2012, с. 33.

<sup>11</sup> Данните, публикувани от Евростат са базирани на ревизираните паритети на покупателната способност (ППС) и на последните актуални данни за БВП на населението.

индикатор на богатството на една страна и като база за изчисляване на множество показатели, по които се съди за нейния икономически напредък. (вж. Фиг. 1)



Анализът и оценката на конкурентоспособността изисква вземането в предвид на множество фактори, на количествени и качествени характеристики. Следователно националната конкурентоспособност е комплексен резултат от взаимодействие на цялата съвкупност от макроикономически и микроикономически фактори, а също така – на регионално ниво и др.

Алтернативен показател за икономическо благосъстояние, който е адаптиран да отрази състоянието на домакинствата е фактическото индивидуално потребление (ФИБ) на човек от населението. ФИБ на човек от населението изразен в СПС (стандарта на покупателна способност) между държавите членки на ЕС–28 варира от 51% до 141% от средното равнище на ЕС.

Десет държави членки са над средното равнище за ЕС-28. Равнището на ФИП на човек от населението е най-високо в Люксембург - 41% над средното ниво за ЕС-28. Германия и Австрия са около 20% над средното равнище, следвани от Дания и Обединеното кралство, Белгия, Финландия и Нидерландия, Франция и Швеция, които са постигнали нива между 10 и 15% по-високи от средното.

България също е на последно място по този показател-53% (при 100% ЕС-28). Румъния е на равнище 63%, Хърватия-59%- Унгария 63%, Словакия- 77%, Чехия-78%, Полша-75%, Гърция -77% и други.<sup>12</sup>

<sup>12</sup> ФИП обхваща действително потребените стоки и услуги от идивидите, независимо дали са заплатени от домакинствата от държавата или от не търговски организации.

Сред най-сериозните предизвикателства за икономическата сигурност са производителността на труда, конкуренцията и конкурентоспособност на бизнеса. Конкуреннтните ни предимства по отношението на конкурентоспособността според анализите и изследванията, представени в доклада на Световния икономически форум в Давос,<sup>13</sup> са по-добри в четири области: образование и квалификация; финансови пазари; институции; ефективност на пазара.

По отношение рейтинга на конкурентоспособността изоставаме относно макроикономическата среда, технологичната готовност, ефективността на стоковите пазари, иновациите, развитието на бизнеса.

В доклада за глобалната конкурентоспособност – The Global Competitiveness Report 2016÷2017 на Световния икономически форум, България достига до 50-та позиция сред 144 страни, според Центъра за икономическо развитие, който е партньор за България. С този резултат България изпреварва няколко държави от ЕС - Румъния /59-та позиция/, Унгария /60/, Словения /70/, Словакия /75/, Хърватска /77/, Гърция /81/. Трета поредна година България подобрява позициите си по отношение на националната конкурентоспособност. През 2011 г. тя е била на 74-то място в общата класация, през 2012 г. – заема 62-ро място, а през 2017 е на 50-то място.

В обобщение, конкурентоспособността е ключов стратегически проблем за успешното развитие на България. Страната ни изостава по качество на управление и по качество на управление на фирмите. Загубите от лошо управление и фалити на предприятия у нас са огромни.

Тези и други предизвикателства пред конкурентоспособността са естествена основа за икономическата и социалната сигурност у нас. За крещящата необходимост от увеличаване на доходите на населението, за намаляване на значимите различия с другите страни на ЕС и по отношение коефициента на бедност са необходими преди всичко високи темпове на икономически растеж. Това е така, защото неравенството допринася за нестабилността на икономическата система”<sup>14</sup>

Обезпокоително е това, че нарастването на доходите не следва нарастването на цените. Нарастването на доходите и благосъстоянието си остават детерминирани от ефективността на националното стопанство, от динамиката на БВП на глава от населението и от икономическото богатство, което създава българското национално стопанство.

В тази насока в европейските документи се акцентира на европейския социален модел и режима на социална защита насочен към подобряване на заетостта и по-голяма социална кохезия. На тази основа трябва да се осъществи прехода към икономика на знанието. Инвестициите и иновациите в сигурността на населението не са загуба на пари. Те са от съществено значение за поддържане на конкурентоспособността, икономическия растеж и заетостта.

За икономическата сигурност са необходими обединените усилия на научната общност. Скромнен принос в това направление със своите публикации на научни форуми – конференции, кръгли маси и др. имат и членовете на *Европейската асоциация на науката за сигурност* със седалище Краков – Полша от нашето Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”, София, България.

Видно е, че без динамично, конкурентоспособно и ефективно производство нямаме шанс да се изравним с европейските страни по благосъстояние. Това е икономическата логика за сигурност у нас.

Безспорно е, че пред икономиката на България стоят много сериозни предизвикателства. По отношение на производителността, конкуренцията на знаещи и

<sup>13</sup> The Global Competitiveness Report, (2016-2017).

<sup>14</sup> Стиглиц, Дж. Цената на неравенството, Изд. Изток-Запад, С., 2014, с.9.

можещи за по-висока конкурентоспособност и икономически растеж, за иновации и иновационна развитие, за икономика основана на знанието, за ролята на човешкия фактор в овладяването на тези предизвикателства пред сигурността у нас.

Промяната, която искаме да видим след икономическата и социална криза, следва да бъде в самите нас, за да изградим един различен по качество живот на основата на конкурентоспособна икономика и сигурност.

#### **ЛИТЕРАТУРА:**

- [1] Стефанов, Г., Теория на международната сигурност, С., 2009, с. 9.
- [2] Алексеева Т., Дилема безопасности: американский вариант – Пол Инс, 1993, с. 19.
- [3] Проданов, В., Вътрешната сигурност и националната държава. Военен журнал, № 2, 1995, с. 18-19.
- [4] Слатински Н., Измерения на сигурността. С., 2000, с. 11-21.
- [5] Славова-Ночева, М., Икономически аспекти на сигурността, ВТУ „Т.Каблешков”, С., 2011, с 11.
- [6] Ruzal Barry, People, States And Fear An Agenda For International Security.
- [7] ECONOMIC STRATEGY AND NATIONAL SECURITY, Ed De Souza, P. J. Boulder, (2000), Economic and National Security, A History of The Interaction. Ed Goodwin, C.D. Durham (1991), Westing A. H. Glola, Resources And International Conflict Environmental Factors In Strategic Policy And Action, Oxford, (1986); Korzeniowski, L.F. (2012), Podstawy nauk o bezpieczechstwie. Warszawa: Difin.
- [8] Стиглиц Дж., Свободното падане. Изд. Къща „Инфо-Дар” ЕООД, 2010, с. 389-390.
- [9] Славова-Ночева, М. Конкуренция, конкурентоспособност, Транспортен пазар, С., 2012, с. 33.
- [10] Евростат, (2017).
- [11] The Global Competitiveness Report, (2016-2017).
- [12] Стиглиц, Дж. Неравенството и равенството в разделеното ни общество, Изд. Изток-Запад, С., 2014, с.9.
- [13] НСИ – [www.nsi.bg/index.php](http://www.nsi.bg/index.php) [20.04.2015].

## **ECONOMIC ASPECTS OF SECURITY AND COMPETITIVENESS UNDER THE CONDITIONS OF CRISIS**

**Maria Slavova-Nocheva,, Ivan Vaskov Petkov**  
[m Slavovanocheva@abv.bg](mailto:m Slavovanocheva@abv.bg), [ivanvaskov@gmail.com](mailto:ivanvaskov@gmail.com)

*Todor Kableshkov University of Transport,  
Sofia 1574, 158 Geo Milev st.  
BULGARIA*

***Key words** : security, competitiveness, gross domestic product, actual individual consumption, standard of living.*

***Abstract** The study considers some economic aspects of security. The issues are examined together with security and competitiveness interdependence. It is specified that security conditions and preconditions the quality of life improvement with respect to the accomplishment of various human activities and growth stimulation. The interconnection of economic security and competitiveness with GDP rates and consumption, among others, is analyzed.*